

elkaar onophoudelijk en er is veel open lucht noodig om de menschenzielen vrij te houden van de besmetting der dorpslucht. Want die lucht tast aan met bekrompenheid; kleine begeerten, kleine gedachten brengt zij als microben aan, en dan wee wie de ruimte niet verkiest boven de duffe binnenkamers, de duffere herbergen, de pijpen, het bier en de klets — hij zal te laat tot het inzicht komen, dat zijn leven bedorven is. Ja, als er plotseling iets heel ernstigs gebeurt, dan schrikken de zielen wakker! Op een der laatste bladzijden (539) van het tweede deel Dorpslucht lezen wij:

„Koornaert meumelde nog wat binnensmonds en sloot de oogen weer. De anderen bleven rond het bed geschaard als de vergadering van een raad die iets gewichtigs moet beslissen. De pastor sprak voortdurend zijn beschouwingen uit om iedereen te troosten en op te beuren, maar allen ondergingen het ongemak omdat er iets onuitsgesproken bleef dat tusschen hen in de kamer hing. Zij voelden het bij malkaar zoo duidelijk, zoo dat het niet noodig scheen het uit te spreken. Want er bleek nu geen kwestie meer van uitleg om gelijk te halen of schuld te bekennen tegenover elkaar. Aan de uitdrukking van hun wezen was 't te zien, dat ze allen met dezelfde gedachte bezig waren en tot de overtuiging kwamen, dat zij door trijfels en beuzelarijen 't leven vergald hadden en gezocht zonder vinden, om langs een vervaarlijk langen ommeweg aan te komen waar ze wilden zijn; tot hunne beschaming moeten zij bekennen, dat er een sterfgeval noodig geweest was en de dood had moeten tusschen komen om hen den zin van den waren levensernst te doen begrijpen!”

Eén sterfgeval! Het was slechts één goede oude vrouw, die gestorven was, aan een hartkwaal! Hoe moet dan nú de dorpslucht weggevaagd en de ware levensernst in de vlaamsche dorpelingen teruggekeerd zijn, nu daar zooveel van hun jonge, krachtige mannen als door een storm van vuur en lood

zijn neergeslagen en voor goed ontruikt aan hun dorps-trijfels en beuzelarijen!

Dit dikste *) boek van Streuvels lijkt mij, alles te zamen beschouwd, stellig niet zijn voornaamste werk, maar toch wel, in zeker opzicht althans, zijn fijnste, zijn bizonderste. In psychologisch opzicht n.l. Uit geen van Streuvels' vroegere boeken herinner ik mij een zóó doordringende, fijn-puntige, telkens verrassende, toch nooit wetenschappelijk vernuftige, maar altijd warm-menschelijke, ontroerde psychologie. Psychologie? Ziedaar een woord om altijd zeer voorzichtig mee te zijn in letterkundige critiek. Het klinkt te „geleerd”. Wanneer de psychologie van een schrijver zoo wordt geroemd, zou men waarlijk kunnen gaan meenen, dat het hem daarom te doen moet zijn geweest: eenige personen psychologisch te doorgronden, een beschrijving — een soort beschrijvend catalogus! — van hen te geven. En dat zou nu misschien wel zeer verdienstelijk wetenschappelijk, maar nimmer artistiek werk kunnen zijn, en er is nog nóóit een echt kunstenaar geweest die 't daarom te doen was bij 't schrijven van zijn romans. Een schrijver van verhalen, zoo goed als hij die lyrische gedichten of drama's schrijft, doet dat uit een drang om zich te uiten, mocht het zijn in schoone bewogenheid. Bij zijn zoogenaamde „analyse” (ook al zoo'n geleerd klinkend woord, en zoo verbazend dikwijls verkeerd gebruikt!), zijn onderzoek naar de beweegredenen van persoonlijke handelingen, doet een schrijver niets ander dan woorden geven aan zijn verwonderd, zijn bewonderend nadenken

*) Dik boek? Men kan van boek haast niet meer spreken, het is een pak, een stápel papier die voor mij ligt! Wie 't ziet denkt het eerst aan den catalogus van een groote bibliotheek of aan de wettenverzameling van Luttenberg, en zeker niet aan een roman! Maar dit is stellig de schuld van den uitgever, die, slordiglijk en ondoordacht, te zwaar papier koos en twee lompe deelen maakte van wat er minstens vier hadden kunnen zijn. Het eerste deel is 4,5 c.M. dik, het tweede ruim 7 c.M. Toch is het geheel niet meer dan 875 bladzijden.

over de natuur der menschen. Hij ordent de schepping om zich heen, den chaos in zichzelf, hij geeft zich rekenschap van wat hij opmerkt en daarbij gevoelt en denkt. Dit mensch-beschrijven, deze psychologie, verschilt niet essentieel van andere natuur-beschrijving. Wat men er voor noodig heeft is liefde, volle aandacht, een ruim en warm hart en een scherpe intelligentie. En ziedaar dan ook wel de hoofdeigenschappen van een man als Stijn Streuvels. Hij heeft de menschen lief en hij begrijpt hen, ook de kleinen, de kleingeestigen — och! arme stumpers allemaal! Hij staat hoog genoeg om zich met den minste gelijk te stellen en hem liefdevol te beschrijven in zijn kleinzieligste beweegredenen, in zijn waan en in zijn domheid.

Wie heeft toch ook eens geschreven, het was zoo jammer dat Streuvels altijd alleen maar dorpsnovellen maakte, dat zijn belangstelling zich niet eens wendde naar de stad en de stadsmenschen? Ik weet niet meer wie het was, maar ik moest er om lachen. Geloofde, wie zoo schreef, dan soms, in zijn parmantige, steedsche grootheid, dat de menschen niet overal eender zijn? Of schonk hij soms een burgerlijke voorkeur aan het lezen over deftige burgers of „hooge kringen” boven het zich verdiepen in boeren en dorps-renteniers?

In zijn tien of twaalf deelen dorps-verhalen, hoeveel verscheidenheid van karakters heeft Streuvels ons al niet vertoond! En waarlijk, hij wordt altijd nog rijker, altijd nog doordringender en machtiger, zoowel in zijn kennis der menschen, als in zijn plastiek van hen. Ingewikkeld als de meest moderne stadsmensch zijn sommige zijner figuren in „Dorpslucht”. Een man als Koornaert had door Herman Teirlinck midden in Brussel gevonden kunnen zijn. Een door zijn levensvrees bedorven man. En hoe prachtig plantte de groote schrijver daarnaast dien druischend-levenden persoon van Busschere, den strooper van 't Gangske.

Koornaert, met welk een fijne ironie,

die tevens, haast altijd, de zachtheid van den humor heeft behouden — het schijnt u innerlijke tegenspraak, maar inderdaad, hier is een beschouwingswijs bereikt, waarin humor en ironie als opgeheven worden en zich vereenigen — met welk een spelende rust van volmaakte menschenkennis is de figuur van den onnoozelen rentenier beschreven. Koornaert heeft veel gelezen, romantische verhalen het meest, en deze lectuur verontrust hem soms; in zijn droomen vooral spelen onderdrukte begeerte en onuitgegroeide fantasie hem vaak parten; maar de rustig-zekere werkelijkheid heeft die benauwing, totnog toe ten minste, altijd weer doen verdwijnen. En wij lezen in I blz. 86:

„Na het benarde worstelen en klauwieren tegen de kwellingen van zijn droomen, ontwaakte Koornaert weer in het zalige bewustzijn der werkelijkheid. Dien ochtend was de ruime slaapkamer vol zonneschijn en al de gekende dingen stonden op hun oude plaats en het stille gemoedelijke leven lachte hem tegen met de heerlijkheid van een nieuwen zomerdag, dien hij te goed had.

„Daar uitgestrekt, bleef hij liggen om te genieten van zijn weelde. Zijn gemoed was onberoerd en door geen enkele buitensporige begeerte bezeten; zijn lijf was gezond en door geen enkel ongemak gekweld en zijn huis, zijn hof, zijn boomen, de vruchten, de bloemen — alles was in goeden stand en daar om heen prijkte de zonneglorie van den nieuwen dag. Geen zorg noch nadenken, geen spijt noch onrust om de dagen die heen waren of om de dagen die komen zouden.... Hij was tevreden met de plaats die hij innam op de wereld, op 't dorp en in zijn huis — hij was als de man die zich veilig voelt in zijn middelbaren leeftijd — voor wien de druisigheid der jeugd voorbij is zonder dat de vrees voor den ouderdom al een groeiende onrust wordt, — die geen treurnis kent van 'tgeen vergaan is en niet hoeft na te denken om 'tgeen nog komen moet. Hij voelde zich beter en boven zijn mede-

menschen en kende niets om afgunstig van te zijn. Met medelijden dacht hij aan al die vele dorpelingen die nu al aan het werk waren en sloven zouden den heelen dag; aan die menigte die scharrelen en schravelen moesten om er te komen, aangedaan door de gedurige onrust en vrees voor winst en verlies. Oneindig ver beneden zich wist hij het mindere volk, dat ploeterde in armoede en ellende, van alles ontzegt en gewend aan de vuiligheid — in de wanhoop om er ooit boven te komen....”

„Met die beschouwingen verhoogde Koornaert telkens 't bewustzijn van zijn eigen geluk en in gedachten ging hij door de ruime kamers van zijn heerenhuis, schatte de weerde der kostbare meubels en de heerlijkheid van den schoon aangelegden lusthof er rondom. Het vleide zijne ijdelheid van rentenier zich de eerste te weten op het dorp, die niemand hoeft na te zien, die 't meest verstand heeft van leven en genot zoekt met zijn fortuin, in plaats van te scharrelen om het kapitaal te doen aangroeien. Ja, verstand en beredeneering, dat waren nog de grootste hoedanigheden die zijn geluk volmaakten.

„Daarbij rekende hij ook nog de levens-toestanden, die hem altijd gunstig geweest waren.....”

Maar nu is de burgemeester dood, en Koornaert wil zijn plaats wel innemen — en toch ook weer niet, daar hij dan zijn rust kwijt is —, nu wordt Koornaerts „toebak” gestolen en ontstaat van verschillende zijden in zijn onnoozele ziel die strijd tusschen zijn vrees en zijn begeerte, waaraan hij ten slotte te gronde zal gaan, de stumper!

Daarnaast nu een andere kerel in zijn bed, zijn doodsbed, Sissen Busschere, de strooperherbergier, die een schot in zijn buik beet heeft, dat hem het leven kosten zal. Hij ligt verhalen uit zijn leven te doen aan zijn makker Poortere. En dan volgt (I bl. 927):

„Een anderen keer kwam Busschere met zijn grootvader en zijn vader vooruit en begon ervan te vertellen. De grootvader

vooral scheen hem te bezielen met een ontzaglijke vereering. Uit de duisternis van 't verleden verscheen die gestalte in zijne verbeelding als een reus, die eens heel de streek in dwang hield door zijn ongelofelijke sterkte. Er liepen nog een thoeveel geschiedenissen over hem bij de inwoners van 't dorp en nog veel oude dingen waren aan zijne herinnering vastgebleven. Dichter bij de werkelijkheid en levendiger in 't geheugen stond Sissens eigen vader, die ook een wreede kerel geweest was in zijnen tijd. Toen Busschere daarvan begon te vertellen, herleefde hij weer. Hij kende elke gebeurtenis, elke heldendaad en hij wist die ongelooflijke zaken zulk een oprechten schijn en zoo waarachtig te staven in zijn voordracht, omdat hij alles kon vastknoopen aan personen en zaken of plaatsen die nu nog bestonden. Zijne voorouders waren Sissens eenige trots, hij had hun macht, of een deelken van hunne macht overgeërfd, — want zich zelf bekende hij maar een jongske te zijn bij 'tgeen zij geweest waren. 't Slot van zijn vertelling was dan altijd weer een zware weemoedsvlaag, het liep altijd uit op de treurnis om 'tgeen er voorbij was en om de kostelijkheid en de leute van den „ouden tijd” toen alles heel anders was dan nu....

„De zware vent met zijn hoekige kaakbeenderen, met zijn vierkantig voorhoofd en zijn wenkbrauwen die als steenen bogen boven zijn diepliggende oogen welfden, hij lag te knarsetanden van spijt en te zuchten van weemoed, als iemand die overdaan is door wanhoop omdat zijn leven verlopen bleek eer 't al begonnen was.

„— Ik heb nog niets uitgericht! riep hij uit.”

Ik weet niet of Streuvels de tegenstellingen van persoonlijkheden — en het daardoor veroorzaakte artistiek effect — welbewust heeft gezocht, maar voor elken aandachtigen lezer moet het opvallend zijn dat de, op zichzelf zéér fijn genuanceerde,

karacterschetsen van den ouden en den jongen geestelijke (pastor en kapelaan), den ouden en den jongen dokter, de fatsoenlijke Elvire en de onfatsoenlijke Sara, elkander zoo prachtig scherp doen uitkomen. Geschiedde dit ongezoekt, dan is dat een bewijs te meer voor Streuvels' groote gave, zijn geboren kunstenaarschap, doch ook in het tegenovergestelde geval kan men, bij het fijne overleg, dat tot deze contrastwerkingen voerde, alleen aan een hoog ontwikkeld artistiek vermogen denken. De tijden, waarin men meende, dat het den novellist eigenlijk niet veroorloofd is, zijn werk, alvorens het neer te schrijven, in groote trekken zoowel als in details helder en scherp te doordenken, dat al de schoonheid voortkomt uit spontane inspiratie, zijn gelukkig voorbij, de welbewuste bemeestering van het geheel, het echte „meesterschap” in de kunst, wordt weder erkend en nagestreefd.

Overigens is Streuvels m. i. nog altijd sterker in de compositie van korte dan van lange verhalen. Zijn Vlaschaard had den wijden adem wel, en het groote gegeven, maar miste het artistiek-bevredigende slot, het in het leven vervloeien, dat iederen roman behoort eigen te zijn. Dit nieuwe boek heeft een schooner-gedacht einde, maar nu ontbreekt weer te dikwijls de forsche stap, het alomvattende gebaar, werden te kleine gegevens te wijldloopig uitgebuit. Ook is er geen, of te geringe, climax, sleept herhaaldelijk het verhaal, liet de schrijver zich soms te behaaglijk gaan op het dan wat verslappend rytme zijner zielkundige of sociale mijmeringen. Dit zou nog niet veel geschaad hebben, ware er, zooals b. v. in Tolstoi's Anna Karenine — dat aan hetzelfde euvel lijdt — één overwegend interessant probleem geweest, dat ons van begin tot einde in den krachtigen greep des schrijvers hield. Doch als zóó belangwekkende kwestie kon die van den tabak-diefstal, en daarna gevolgde brouille tusschen Koornaert en den dokter helaas geen dienst doen.

Streuvels „Dorpslucht”, zijn meest omvangrijke arbeid, lijkt mij niet zijn grootste boek, toch munt het in macht en fijnheid van mensch-beschrijving wellicht boven al zijn voorgangers uit en bezit het bladzijden die zeer stellig gerekend mogen worden tot het schoonste wat deze oer-schrijver schiep.

En daarbij moet men „één ding” niet vergeten! En dat ééne ding, het is de oorlog, altijd weer de oorlog — och, is het ons wel mogelijk, dat vreeselijke ding een oogenblik geheel te vergeten? Vooraan in het tweede deel van Dorpslucht, vond ik een strookje geplakt, een mededeeling van den auteur: „Belangrijke wijzigingen op de laatste proeven van dit deel aangebracht, zijn niet kunnen uitgevoerd worden uit oorzaak der tijdsomstandigheden”. Uit oorzaak der tijdsomstandigheden — het staat daar in waardige kalmte. Doch wie kan zeggen hoe dit boek zich zou hebben voorgedaan, wanneer des auteurs belangrijke wijzigingen wél hadden kunnen worden uitgevoerd, en hoe, als de laatste proeven waren gecorrigeerd in ándere „tijdsomstandigheden”.

Laat ons dan geduldig zijn en wachten. Als de oorlog eindelijk ten einde en België zichzelf weer is, als rust en vrede teruggekeerd zullen zijn ook in 't Lijsternest te Ingoyghem, dan zal wellicht Stijn Streuvels dezen zijn roman opnieuw onder handen nemen — de eerste uitgave zal intusschen, zoo hopen wij hartelijk, zijn uitverkocht — en een nieuwe editie zal verschijnen met al de wijzigingen die de schrijver nu reeds noodig oordeelde. Moge dan tevens zijn uitgever zijn eigen arbeid wat beter verzorgen! Ook een omvangrijke roman als deze kan wel in fraaien en handelbaren vorm worden uitgegeven. Boeken ter dikte van 7 centimeter zijn noch mooi om te zien, noch gemakkelijk om te hanteeren, en wanneer men een boek in twee of meer deelen uitgeeft, behoort gezorgd te worden dat ieder deel, zoo niet precies even dik, dan toch even hoog en breed is.

Dit is wel zeer elementaire uitgeverswijsheid.

H. R.